

FK om nationella frågan

Introduktion

Den svenska vänsterorganisationen Förbundet Kommunist (FK) skrev inte särskilt mycket om den ”nationella frågan”, som bl a handlar om synen på nationellt självbestämmande, inställning till nationella befrielseörelser m m. I organisationens teoretiska tidskrift *Kommunist* behandlas frågan lite utförligare i enbart en artikel som vi återger nedan. I grund och botten så är FK:s linje, som den framgår i artikeln, traditionellt leninistisk, dvs baseras på de uppfattningar som mest formulerades av Lenin från 1910-talet och framåt och som – *i teorin* – dominerat i den världskommunistiska rörelsen i alla dess tendenser sedan dess.

Artikeln ger en ganska bra beskrivning av problematiken, både principiellt och med en hel del historiska exempel. Det finns dock en punkt som bör kommenteras och det är artikelförfattarens kritik av Trotskij's uppfattningar i frågan. FK kände ständigt ett behov av att avgränsa sig mot Trotskij och trotskismen och tog chansen närhelst man trodde sig ha hittat något som man kunde plocka poäng på. Även om man ibland fick in en del svingar och pekade på verkliga problem, så var man för det mesta ute och cyklade, man var helt enkelt inte tillräckligt insatt i de verkliga förhållandena för hitta verkligt svaga punkter. En del attacker blev därför närmast pinsamma i sitt utanförståendeskap. I denna artikel har vi ett exempel på detta.

Artikelförfattaren påstår att Trotskij skulle ha ansett att ”nationella frågan inte längre existerar i Europa”, vilket är kvalificerat struntprat. Författaren tar upp två exempel som ska underbygga hans tes: Sovjetunionen vs Finland och Polen under inledningen av Andra världskriget, där Trotskij stödde Sovjetunionen i båda fallen. Det som författaren här bortser från är att Trotskij's ståndpunktstaganden inte rörde nationella frågan *generellt*, utan Sovjetunionens, dvs den hotade arbetarstatens, ställning inför det världskrig som höll på att ta form och där Trotskij menade att arbetarstatens utsatta läge måste betyda att frågan om nationella frågan blev av underordnad betydelse. Detta är ett uttryck för den generella principen att klasskampens intressen i allmänhet står över den nationella frågan när det uppstår konflikter mellan dessa intressen, dvs att den nationella frågan inte står över klasskampen. Detta kan givetvis leda till kniviga problem i praktiken, där de två principerna måste vägas mot varandra, men att påstå motsatsen att nationella frågan alltid skulle stå över klasskampen är ett mycket värre fel.

Man kan givetvis ifrågasätta Trotskij's ståndpunkter i de aktuella fallen (dvs att Finlands resp Polens nationella självbestämmande måste äga företräde även under 2:a världskrigets förhållanden), men de hade inget att göra med att Trotskij skulle ha ansett att frågan var inaktuellt för Europas del. Den som har bara lite kunskaper om Trotskij borde t ex veta att han stödde katalanernas och baskernas rätt till nationellt självbestämmande i Spanien under hela 1930-talet.¹ Detta visar f ö också att artikelns påstående att Trotskij enbart skulle ta hänsyn till ekonomiska faktorer (”produktivkrafternas utveckling”) är fel.

Se kapitel 9 ”Trotskij och den nationella frågan” i Ernest Mandels bok [Trotskij som alternativ](#), som tar upp fler aspekter och visar att Trotskij även ansåg att frågan hade relevans för Sovjetunionens del – f ö uppstod strid om detta i sovjetiska kommunistpartiet redan i början av 20-talet, där Lenin och Trotskij gemensamt opponerade sig mot Stalin nationalitetspolitik, bl a när det gällde Georgien.²

Martin Fahlgren 12/1 2014

¹ Se artikelsamlingen [Trotskij om Spanien](#)

² Se Moshé Lewin, [Lenins sista strid](#) och Franz Marek, [Stalin om den nationella frågan](#)

Hans Jungnell

Den nationella frågan

Ur *Kommunist* 25 (1977)

Kommunist presenterar här ett skolningsmaterial om den nationella frågan. Det är ett försök att, historiskt belysa den kommunistiska rörelsens strategi och taktik i denna fråga fram till andra världskrigets slut.

Kommunisternas agerande har vid flera tillfällen haft stor betydelse för det historiska förloppet. Därför är det viktigt att vi lär oss denna historia för att bättre kunna ge svar på vår tids nationella frågor.

Det handlar då dels om en bättre förmåga att värdera nationell befrielsekamp såväl i tredje världen som Europa. Men också att slå undan benen för supermaktsteoretikernas felaktiga bestämning av nationell självbestämmanderätt och hur hotet mot den ska slås tillbaka.

*

Utan tvekan har de nationella aspekterna av klasskampen historiskt sett haft mycket stor betydelse vid kommunisternas största framgångar. Det gäller inte bara den framgångsrika antiimperialistiska kampen i tredje världen i stater som Kina, Vietnam, Kambodja, Cuba, Angola, Mocambique och så vidare.

Det gäller också 1800- och 1900-talets sociala strider i de mer utvecklade kapitalistiska staterna.

Pariskommunen 1871 blev en nationell kamp när arbetarna avväpnade de borgerliga styrkorna och fortsatte kampen mot Bismarcks arméer. Inför oktoberrevolutionen i Ryssland stegrades de nationella motsättningarna i samband med det första imperialistiska världskriget. Folkfronterna under det andra världskriget var en bidragande orsak till att de flesta kommunistpartierna i Västeuropa stärkte sig och bröt sig ut ur isoleringen. Samtidigt utvecklade de en dynamik som till en början inte bara var antifascistisk utan också antikapitalistisk, även om det sistnämnda inte direkt var en medveten målsättning.

Den nationella frågan har spelat en stor och högst revolutionär roll under de tidigare skedena av 1900-talet och så också idag. Nationell och social befrielse är en viktig uppgift bland annat i Östeuropa. Där är kampen för självbestämmanderätt intimt förknippad med kampen för att arbetarklassen ska frigöra sig och ta ledningen över ett socialistiskt uppbygge.

Också i Sovjet har de nationella motsättningarna betydelse. Det nationella förtrycket har inte avtagit efter Stalins död — det har fortsatt oavbrutet. De sociala striderna i Sovjet påverkas därför ständigt av nationella frågor.

I Västeuropa kan vi nämna områden som Irland, Baskien och Bretagne.

I dagens debatt i Sverige har återigen den nationella frågan kommit i blickpunkten i och med SKPs så kallade supermaktslinje som omedelbart fått betydelse för bland annat den anti-imperialistiska solidaritetsrörelsen och soldatkampen.

Men samtidigt som den nationella frågan varit viktig vid de flesta kommunistiska segrar har den också historiskt lett till en lång rad nederlag. Antingen genom att dessa aspekter av klasskampen överlämnats till reaktionära och fascistiska strömningar eller genom att kommunisterna genom sin politik underordnat sig borgarklassens nationella intressen och därmed avväpnat arbetarklassen i kampen för socialismen. Den nationella frågan har alltid varit en prövosten för den kommunistiska rörelsen.

Inför en kommande debatt i *Kommunist* om den nationella frågan i dag vill jag därför redovisa historiskt material som belyser den nationella frågans konkreta uttryck. Jag kommer också att ta upp hur en ekonomistisk syn på den nationella frågan hos bland andra Trotskij och Rosa Luxemburg leder till allvarliga politiska fel. För ordningens skull börjar jag med Karl Marx.

Karl Marx och den irländska frågan

Karl Marx utvecklade aldrig någon systematisk teori för den nationella frågan. Han definierade aldrig begreppet "nation" och utvecklade inte heller en klar politisk strategi för proletariatet i denna fråga. I stället formulerade Marx och Engels optimistiska perspektiv vilka gick ut på att arbetarklassen bara hade att fullfölja borgarklassens strävan att avskaffa nationsgränserna genom världsmarknadens expansion, frihandel och så vidare. I senare texter var Marx mer realistisk och konstaterade att de nationella motsättningarna tenderade att öka i stället för att minska. Detta av tre orsaker:

Kampen för att kontrollera marknaderna skapar konflikter mellan de kapitalistiska makterna.

Den ena nationens exploatering av den andra producerar nationella strider.

Chauvinismen är ett av de ideologiska redskap som förmår borgarklassen att behålla sin makt över arbetarklassen.

I fallet Irland utvecklade Marx en konkret strategi för den brittiska arbetarklassen i förhållande till den irländska frihetskampen. Både Marx och Engels tog klar ställning för den irländska frihetskampen.

Utgångspunkten var förhållandet mellan frihetsrörelsen och den engelska arbetarklassens möjligheter till revolution. Storbritanniens koloniala herravälde gjorde det också till världsmarknadens härskare. Detta påverkade den engelska arbetarklassen — det uppstod ett privilegierat och förborgerligt skikt av arbetare som intog konservativa och chauvinistiska politiska ståndpunkter.

Marx formulerade frihetsrörelsens politiska krav så här: 1) självstyre och oberoende från England, 2) agrar revolution, 3) skyddstullar mot England.

— Jag har blivit mer och mer övertygad, skrev Marx till Kugelmann, att den brittiska arbetarklassen aldrig kan göra någonting avgörande häri England förrän den avskiljer sin politik i fråga om Irland på det mest beslutsamma sätt från den härskande klassens, tills dess att den inte bara gör gemensam sak med irländarna, utan även tar initiativ till upplösandet av unionen grundlagd 1801 och ersätter denna med ett fritt federalt förhållande. (Brev 29/11 1869, min övers.)

Om det engelska proletariatet inte gör detta så kommer det att befinna sig i den härskande klassens ledband i en enad front mot Irland. Marx fortsätter:

— Det första villkoret för frigörelsen här — störtandet av den engelska godsägaroligarkin — förblir omöjligt därför att dess befästningar inte kan störtas här så länge som de behåller sin starkt förskansade utpost på Irland. Men när affärerna en gång är i händerna på det irländska folket självt, då det blir sin egen lagstiftare och härskare, när det blir självständigt, så blir avskaffandet av godsägararistokratin (i stor utsträckning samma personer som de engelska godsägarna) mycket enklare än här. Därför att på Irland är det inte bara en enkel ekonomisk fråga, utan samtidigt en nationell fråga, då godsägarna där, till skillnad från dem i England, inte är de traditionella dignitärerna och representanterna utan de dödligt hatade förtryckarna av nationen.

Marx jämförde det irländska proletariatet med de fattiga vita i USA. Det nationella förtrycket av Irland splittrade den brittiska arbetarklassen i två delar och gjorde den oduglig, enligt Marx.

Lenin och den nationella frågan

De nationella stater som bildats genom de borgerliga revolutionerna står i motsättning till varandra och driver genom kapitalismens utveckling fram en hård konkurrens på världsmarknaden. Detta leder till handelskrig och kolonialism. Nationernas jämlikhet och fria utveckling i ett internationellt förbund kan inte uppnås under kapitalismen. Kampen på världsmarknaden blir tvärtom allt mer hänsynslös och intensifierad när konkurrenskapitalismen utvecklas mot monopol, när kapitalismen inleder en ny fas — imperialismen.

Imperialismen skapar grundvalen för nationellt förtryck, underkuvande och exploatering av nationer och koloniala folk. Imperialismen skärper kapitalismens motsättningar, som leder till världskrig och annekteringar.

Detta var Lenins utgångspunkter för sin syn på den nationella frågan. I ”Imperialismen som kapitalismens högsta stadium” skriver han:

— Monopol, oligarki och strävan efter herravälde i stället för strävan efter frihet. Ett fåtal av de rikaste eller mäktigaste nationernas exploatering av ett allt större antal små eller svaga nationer — allt detta har alstrat de imperialistiska kännetecknen.

Lenins ståndpunkter i den nationella frågan kommer först till uttryck i en polemik med Rosa Luxemburg. Hon angrep en paragraf i de ryska marxisternas program som rörde den nationella självbestämmanderätten. Man slog fast rätten för varje nation att bestämma sin egen framtid. Det gällde framför allt alla de nationer som förtrycktes av det ryska tsarväldet, som exempelvis Finland.

Rosa Luxemburg angrep hårt denna inställning och menade att det innebar ett stöd åt nationalismen hos den undertryckta borgarklassen i dessa nationer. Hon menade att en sådan politik inte borde finnas hos något socialistiskt parti i Europa.

För Rosa Luxemburg var den polska nationalismen den främsta måltavlan. Marx hade stött de revolterande adelsmännen 1863 när de gick till angrepp mot det tsarryska väldet. Men Luxemburg menade att det gamla adliga Polen försvunnit och att det nya industrialiserade samhällets borgarklass inte längre stod för någon verklig nationell rörelse. Den enda lösningen på den nationella frågan var därför de polska arbetarnas kamp för socialismen.

Lenin svarade med att definiera den nationella självbestämmanderätten så här:

— Med nationernas självbestämmanderätt menas deras rätt till statligt avskiljande från kollektiv av annan nationalitet och upprättandet av en självständig nationell stat.

Marxister kommer alltid att försvara förtryckta nationers kamp mot sina förtryckare, fortsatte Lenin, eftersom marxisterna är de mest konsekventa fienderna till förtryckarna. Om marxisterna inte argumenterar för förtryckta nationers rätt till avskiljande så spelar man bara den förtryckande borgarklassen i händerna.

När Rosa Luxemburg i sin fruktan för att ”hjälpa” de polska nationalistiska borgarna — angriper de ryska marxisternas program — så hjälper hon i stället bara de storryska förtryckarna.

Lenin tar upp exemplet Norges avskiljande från Sverige, den så kallade unionskrisen, 1905. Den svenska arbetarklassen stödde Norges avskiljande från Sverige. Detta var ett exempel på djup och medveten klassolidaritet som förhindrade de krigshetsande svenska godsägarna och monarkisterna från att invadera Norge.

För Lenin var den nationella frågan inte någon fetisch, utan underordnad klasskampen. Det viktigaste för proletariatet var förbundet mellan alla världens arbetare och varje nationellt krav måste värderas utifrån klasskampen och arbetarnas klassintressen.

För marxisterna blir därför ställningstagandet för de förtryckta nationernas självbestämmanderätt en prövosten för den proletära internationalismen. Men detta skulle inte blandas samman med olika imperialistiska staters kamp om världsmarknaden, där arbetare inte kan stödja ”sin” borgarklass.

Första världskriget 1914-1918 och självbestämmanderätten i praktiken

Den andra internationalens sammanbrott i och med första världskrigets utbrott ställde redan från början frågan om en ny internationell organisation för det revolutionära proletariatet i centrum. Vänstern ställde parollen Krig mot kriget, inbördeskrig mot den ”egna” borgarklassen. Man fördömde socialdemokraternas fosterlandsförsvar och pacifistisk nedrustnings- och avvärningspolitik. Arbetarklassens beväpning blev en viktig uppgift.

Den ryska februarirevolutionen gav borgarklassen makten i form av den provisoriska regeringen. Denna regering, under ledning av Kerenskij, fortsatte det imperialistiska kriget trots massornas krav på omedelbar fred. När bolsjevikerna gripit makten i oktober var en av de första åtgärderna att avsluta kriget och gå in i fredsförhandlingar med tyskarna i Brest-Litovsk.

Bolsjevikerna började nu förverkliga sitt program i den nationella frågan. De förtryckta nationaliteter som kom först i fråga var Polen, Finland och Ukraina. Polens oavhängighet ställde inga större problem för den revolutionära regimen. I fallet Finland så hamnade man i den smått absurda situationen att erkänna en borgerlig regim i ett grannland, samtidigt som en arbetarregering i vardande skulle komma att utkämpa ett krig på liv och död mot samma borgerliga regering.

Fallet Ukraina blev än mer komplicerat då det knappt fanns någon nationell rörelse som fick respons hos den ukrainske arbetaren eller bonden. Deras nationalism var inte riktad mot Ryssland utan snarare mot polskt och semitiskt inflytande. Den ukrainska nationalismen riktad mot ryskt inflytande bars främst upp av ett mycket tunt skikt av intellektuella: författare, professorer och prästerskap. Rörelsen som saknade stöd inom landet fick vända sig till fransmän, tyskar och slutligen polacker.

Efter inbördeskriget låg inte längre tonvikten på avskiljande utan snarare på återförening. Man försökte nu återskapa en ny enhet, en federal rådsrepublik, som byggde på jämlikhet mellan de olika nationaliteterna.

Kommunistiska internationalen och den nationella frågan

”Teser och tillägg i de nationella och koloniala frågorna” heter en resolution från Kominterns andra kongress 1920. Hörnstenen i Kominterns politik i dessa frågor skulle vara närmandet av proletärer och arbetare i alla länder för den gemensamma kampen mot de besuttna och bourgeoisien. Huvudmotsättningen i världen i denna politiska konjunktur gick mellan Sovjetrepubliken och den internationella borgarklassen. Alla proletärer och undertryckta nationer och folk måste bilda en allians med sovjetstaten.

Komintern kom att från början ägna nästan hela sin verksamhet åt de europeiska frågorna. Det påtalades kritiskt av Ho Chi Minh och den indiske kommunisten: Roy. De förklarade att utan koloniernas frigörelse skulle kommunisterna i Europa inte kunna ta ett avgörande steg framåt.

Kominterns politik för revolutionen i Kina på tjugotalet visade bristerna analysen av samhällen i den koloniala världen.

I Europa försökte man däremot aktivt gripa in i de aktuella ”nationella” frågorna — främst i Tyskland.

Efter att Versailleskongressen tilldömt det besegrade Tyskland hårda skadeståndsböter och

andra ”förödmjukelser” intog landet en ställning som något av förtryckt nation.

Den elfte januari 1923 gick franska trupper över gränsen och ockuperade Ruhrområdet som en repressalie för tyskarnas ovilja att betala krigsskadestånd till Frankrike. Denna ockupation slog indirekt mot Sovjetunionen eftersom en stor del av exporten av industriella produkter ströps.

En vecka innan ockupationen hade en konferens för de europeiska kommunisterna samlats i Essen. Man tog en resolution som fördömde Versaillesavtalen och västmakternas imperialistiska politik gentemot Tyskland. När den franska ockupationen hade genomförts gjorde Ryska Kommunistpartiets centralkommitté ett uttalande där det bland annat hette följande:

— Det tyska folkets suveränitet är kränkt. Det tyska folkets rätt till självbestämmande har trampats under foten. Tysklands upplösta ekonomi har drabbats av ett nytt och skakande slag.

De extrema tyska nationalisterna hade reagerat på ockupationen med sabotage och mord. Den 26 maj 1923 sköt de franska myndigheterna en ung nationalist och tidigare medlem av Freikorps, Leo Schlageter, som tagits på bar gärning då han försökte spränga en järnvägsräls i luften. Schlageters namn kom att bli symbol för de återuppståndna tyska nationalkänslorna.

Vid ett av Kominterns exekutivkommittémöten i juni 1923 tog Radek upp den tyska frågan. Han hävdade bland annat följande:

— Den kraftiga betoningen av nationen i Tyskland är en revolutionär handling, liksom betoningen av nationen i kolonierna.

Några dagar senare tillade han:

— Vad som kallas tysk nationalism är inte bara nationalism, utan en bred nationell rörelse som har en stor revolutionär betydelse.

Vid samma tillfälle kom frågan om fascismens karaktär upp på initiativ av Clara Zetkin. Hon hävdade att fascisterna var en rörelse av hungriga och fattiga. Det tyska partiet måste sträva efter att vinna över de proletära och halvproletära delarna eller i varje fall neutralisera dem.

Detta var ingen originell karaktäristik men när Radek utvecklade samma tema fick det stor betydelse. När han åhörde Zetkins tal såg han framför sig synen av ”den tyske fascistens kropp, vår klassfiende, dömd till döden och skjuten av den franska imperialismens lakejer.” Han hyllade Schlageter som ”kontrarevolutionens tappre soldat” och kallade honom ”vandraren in i intet” efter en populär nationalistisk roman. Schlageter hade bekämpat kommunisterna och arbetarna i Ruhr. Men nu när han var död måste hans vapendragare svara på den viktiga frågan:

— Mot vilka vill de tyska nationalisterna slåss: mot ententkapitalet eller det ryska folket? Med vilka vill de alliera sig? Med de ryska arbetarna och bönderna för att tillsammans skala av sig ententkapitalets bojor eller med ententkapitalet för att förslava de tyska och ryska folken?

Radek fortsatte:

— Det tyska kommunistpartiet är inte bara industriarbetarnas parti för kampen för brödkakan, utan det kämpande proletariatets parti som slåss för sin frihet, för en frihet som är identisk med hela dess folks frihet, med frihet för alla som arbetar och lider i Tyskland.

Radeks syfte var inte att arbeta för någon allians med nazisterna. Det var en strategi för att splittra dem genom att påvisa att det enda effektiva motståndet mot Versaillesöverenskommelsen var att kämpa med kommunisterna. Kampanjen mot fascismen fortsatte men man anordnade debatter med nationalsocialisterna för att vinna över deras anhängare. Radek förklarade inför den Kommunistiska ungdomsinternationalens byrå att den politiska linjen var den proletära enhetsfronten mot fascismen. Arbetarna måste försvara sig med vapenmakt och

eventuellt gå till angrepp, men samtidigt skulle det ske en breddning av agitationens bas.

Radeks försök att formulera en antifascistisk politik genom att ta nazisterna vid hornen var mycket intressant. Som redan anförts syftade den till att vinna över de proletära elementen från nazistpartiet till kommunisterna. Det var ett försök att göra en helhet av den nationella och revolutionära kampen för socialismen. Partiet skulle inte bara vara ett renodlat proletärt parti i den meningen att den slogs för arbetarnas elementära krav utan också uttrycka de breda folkliga skiktens längtan efter nationell frihet.

Denna syn på fascismen förändrades emellertid snart. Det ekonomiska katastrofperspektivet, som var förhärskande inom Komintern vid mitten av 20-talet, ledde till en inskränkt och felaktig analys av fascismen.

Fascismen blev enbart uttryck för kapitalismens kris och slutgiltiga dödskamp. En kris som påverkade samtliga borgerliga partier eller som man uttryckte det på den femte kongressen:

— Som det borgerliga samhällets förfall fortsätter får alla borgerliga partier, i synnerhet socialdemokratin, en mer eller mindre fascistisk karaktär...

Fascismen och socialdemokratin bedömdes som två sidor av samma kapitalistiska diktatur. En av ledarna för Komintern, Zinovjev, gick till och med så långt att han menade att socialdemokratin omvänt sig till en flygel av fascismen.

Eftersom kapitalismen var inne i sin dödskamp bedömde man perioden som revolutionär. Samtidigt prioriterades den ekonomiska kampen över all annan. Man menade att kampen för de mest elementära kraven omvandlades till en kamp för kommunismen. Det var på de ekonomiska kravens grundval som man skulle slå till mot huvudfienden — socialdemokratin — för att i denna kamp avslöja ”socialfascisterna” inför arbetarmassorna.

1934 svängde så Komintern över till en antifascistisk folkfrontspolitik.

Det huvudsakliga syftet var att ena arbetarklassen och småborgerligheten i breda allianser för att försvara den borgerliga demokratin och slå tillbaka eventuella angrepp mot Sovjet. Efter den tidigare periodens inkrökta och sekteristiska politik fick kommunistpartierna nu utrymme att föra en mer positiv politik. En politik som kunde utnyttja de nationella särdragen och förankra partierna i en bred kamprörelse. De antifascistiska folkfronterna pekade också fram mot de breda nationella rörelser som utvecklades under andra världskriget i ett flertal europeiska länder.

Folkfronterna skapade en enhet mellan arbetarpartierna mot reaktionen som till en början gav upphov till en utvecklad klasskampsdynamik. Kommunistpartierna lyckades göra inbrytningar i nya sociala skikt och stärkte snabbt sin ställning också i arbetarklassen. Men i och med att folkfronterna mer och mer kom att bygga på en underordning under direkt borgerliga och småborgerliga intressen avväpnades kamprörelsen — i flera fall med katastrofala politiska resultat. Det tydligaste fallet var inbördeskriget i Spanien där tidvis kommunistpartiet spelade en direkt kontrarevolutionär roll.

Sovjet och den nationella frågan under andra världskriget

Inför och under andra världskriget förde Sovjetunionen en utpräglad stormaktspolitik. En mängd europeiska nationers och folkgruppers oberoende trampades ner med brutalitet och cynism. Inte minst inom Sovjetunionen självt stärktes det nationella förtrycket.

Den storryska chauvinismen fick en renässans under Oktoberrevolutionens täckmantel. Stora nationella grupper deporterades eller krossades. Den judiska befolkningen i exempelvis Ukraina fick ingen varning om vad Nazisternas raspolitik innebar. När tyskarna angrep 1941 välkomnade dessa inom Sovjet förtryckta judar nazisterna som befriare.

Sovjetunionen och Tyskland delade Polen. I den östra delen, som ockuperades av Sovjetunionen, genomfördes en jordreform och industrin nationaliserades. Men industrin byggdes upp så att den kunde införlivas i den övriga sovjetiska ekonomiska strukturen. Någon politisk makt åt de polska arbetarna och bönderna var det aldrig fråga om.

Också de baltiska staterna ockuperades och 1939 angreps Finland. Inför detta och pakten mellan Sovjet och Hitlertyskland 1939 demoraliserades många kommunister över hela Europa. Framgångarna från folkfronternas inledning förbyttes i stora bakslag.

Det kan vara av intresse att titta lite närmare på hur Trotskij såg på dessa problem. Trotskij definierade "Kremls" utrikespolitik som "den bonapartistiska byråkratins politik i en degenererad arbetarstat omringad av imperialismen".

Samtidigt krävde Trotskij ett ovillkorligt stöd åt Sovjetunionen i ett krig. Den sociala basen i Sovjetunionen, menade Trotskij, utgjordes av förstatligad egendom och planekonomi. Detta avgjorde Sovjets karaktär som en "arbetarstat", som måste försvaras mot imperialistiska attacker, trots att den blivit deformerad av den härskande byråkratin.

Det finns inte här utrymme att närmare gå in på Trotskijs analys. Låt oss i stället se på vad den får för konsekvenser för den nationella frågan.

När Röda armén gick in i Finland och nationaliserade egendomen i de ockuperade områdena skulle detta leda till ett inbördeskrig med de finska arbetarna och fattigbönderna på röda arméns sida, trodde Trotskij. Detta skedde inte och den finska arbetarklassen ställde inte upp för någon Sovjetisk ockupation. Misstron mot ryskt inflytande satt djupt — inte bara hos den finska borgarklassen.

Detta är bara ett exempel på att Trotskij helt misslyckats att förstå den nationella frågans speciella vikt också i de utvecklade kapitalistiska staterna.

I samband med ockupationen av Polen sammanfattade han sin syn så här:

Om man under världskrigets villkor närmar sig de små nationernas öden utifrån termer av "nationellt oberoende" och "neutralitet" är det lika med att sprida en imperialistisk mytologi. För de små och medelstora staterna återstår bara att välja härskare. De fungerar som pjäser i de imperialistiska makternas spel.

Utifrån den internationella arbetarklassens intressen är varken det finska eller norska motståndskriget mot nazisterna respektive Sovjetunionen något oberoende nationellt försvarskrig. Kampen för nationellt oberoende och demokratiska rättigheter var enligt Trotskij en sekundär uppgift.

Vad Stalin försökte göra i Finland var att skydda en av sina utsatta flanker från fascistiska angrepp. Arbetarstatens intressen måste gå före Finlands nationella självbestämmanderätt.

Det är ganska klart att angreppet mot Finland 1939 var ett sätt för Sovjet att skapa bättre förutsättningar för att försvara sig mot senare angrepp från fascismen. Men när Trotskij enbart säger att Finlands nationella självbestämmanderätt måste underordna sig arbetarstatens intressen ligger hans stormaktschauvinism inte långt ifrån Stalins.

Trotskij motiverar sin inställning med att det i de kapitalistiska staterna helt enkelt inte fanns någon nationell fråga att lösa. Männkligheten lider i stället under motsättningen mellan produktivkrafternas utveckling och den alltför trånga nationalstatens ram. Planerad ekonomi nå basen av statlig egendom är det internationella proletariats paroll.³

Exproprieringen av de polska och finska egendomsägarna är en progressiv faktor i och för sig.

³ För kritik mot artikelns syn på Trotskijs uppfattningar i dessa frågor, se introduktionen till artikeln ovan – *Red*

Varje gång vi är tvungna att välja mellan försvaret av införandet av reaktionära egendomsformer med reaktionära åtgärder och progressiva egendomsformer med byråkratiska åtgärder, så väljer vi det minst onda. Att införandet av ”progressiva egendomsformer” åtföljs av terror mot arbetarklassen är bara ett tragiskt faktum, menade Trotskij.

Helt genomgående för Trotskijs resonemang i de här frågorna är att han endast bedömer de ekonomiska faktorerna. Den kapitalistiska ekonomins utveckling har lett till att den nationella frågan inte längre existerar i Europa. Att progressiva egendomsformer infördes och de ockuperade delarna av Finland och Polen var bra. Att det gjordes av ryska soldater hade ingen betydelse — däremot möjligen att det skedde med byråkratiska åtgärder. Att kampen mot fascismen också hade en nationell karaktär under andra världskriget förbisåg han helt.

Det är på samma sätt som han helt reducerade det första världskrigets orsaker till produktivkrafternas utveckling:

— Ursprunget till det nuvarande kriget är de kapitalistiskt utvecklade produktivkrafternas uppror mot exploateringens form i nationalstaten. Hela vår planet, dess land och vattenområden, jordens yta och dess inre rikedomar utgör i dag stridsplatsen för en världsekonomi, vars delar har blivit oupplösligt beroende av varandra.

Med en sådan syn på krigens orsaker, där *endast produktivkrafternas utveckling är bestämmande*, är det naturligt att Trotskij i motsats till Lenin aldrig förstod den nationella frågans betydelse också i de utvecklade kapitalistiska staterna.

Det andra världskriget och den nationella frågan

Det första imperialistiska världskriget avslöjades av de revolutionära marxisterna som de härskande klassernas rövarkrig. Gentemot detta krig ställde man parollerna: Krig mot krigsanstiftarna, arbetarklassen till makten och uppbygge av socialismen.

Det andra världskrigets karaktär är mycket mer komplicerad än det första världskrigets. Dess innebörd har förvrängts av både borgare och revisionister.

Vilka är då komponenterna i detta världskrig:

Det var ett imperialistiskt krig liksom det första. De krigförande staterna slogs om politiskt och ekonomiskt herravälde.

De avgörande skillnaderna var existensen av den fascistiska internationella rörelsen och Sovjetunionen. Den fascistiska rörelsen hade segrat i Spanien, Tyskland, Italien och Portugal m.fl. länder. Hitlerfascismen hotade de imperialistiska borgerliga demokratierna med massförtryck och upprättandet av en undantagsstat. En fascistisk seger skulle ha inneburit underkuvandet av nationer och demokratiska rättigheter i årtionden. Arbetarklassen skulle ha lidit ett avgörande historiskt nederlag för barbariet.

I och med att Sovjetunionen kom med i kriget 1941 så blev Sovjetunionen en betydelsefull bas för det antifascistiska motståndet.

Trotskisternas politik gentemot kriget (1939-1941) gick ut på att arbetarklassen skulle göra uppror och inleda ett inbördeskrig oberoende av i vilket imperialistiskt läger man befanns sig. Att arbetarklassen skulle göra uppror i Tyskland och Spanien var helt uteslutet. Och ett uppror mot den allierade motståndskampen mot fascismen — vem skulle tjäna på det om inte ...

Det framgår med tydlighet att Trotskij inte förstätt krigets konkreta frågor och allra minst den nationella frågan som spelar så stor roll.

Det första världskriget handlade huvudsakligen om att göra en omfördelning av kolonier och råvarutillgångar. Det andra världskriget rörde sig dessutom om fascismen strävan att slå ner

och krossa hela den politiska och ideologiska struktur som klasskampen ditintills utvecklats inom.

Den nationella frågan kom att spela en mycket stor roll i andra världskriget. De nationella motståndsrörelserna mot fascismen ställdes emellertid inte bara inför uppgiften att kasta ut ockupanterna utan att också krossa den inhemska fascismen och dess hantlangare. Motståndskampens inre dynamik ställde frågan om vilken politisk makt som skulle avlösa fascismen. Arbetarnas och dess allierades eller borgarklassens?

Men en sådan motståndskamp mot fascismen som också skulle resa frågan om den sociala revolutionen hämmades i sin linda genom Kominterns politik och Stalins pakt med Tyskland 1939-41. Fernando Claudín gör följande anmärkning i sin bok om den kommunistiska rörelsens utveckling:

”Det faktum att den nationella självständigheten och de borgerliga demokratiska friheterna hotades av fascismen gav de revolutionära krafterna ett enastående tillfälle att samla och mobilisera mycket omfattande sociala sektorer under sitt ledarskap. Politiken som fördes av Stalin och Komintern tillät inte att detta tillfälle togs i den första perioden av kriget (pakten med Hitlertyskland) medan man i den andra perioden försökte inskränka de revolutionära krafternas handlingar till det nämnda ”minimumet” — försvar för nationellt oberoende och borgerliga demokratiska friheter.”

Stalin och det politiskt ledande skiktet i Sovjetunionen drev en politisk generallinje under kriget som gick ut på att utnyttja de mellanimperalistiska motsättningarna och underordna de revolutionära krafternas intressen under dessa. Eftersom Stalin var huvudarkitekten bakom ”den stora alliansen” under krigets andra period fick inte de kommunistiskt ledda motståndsrörelserna gå utanför ramen för den ”nationella enheten”. En politik som lett till ett ifrågasättande av den borgerliga ordningen skulle ha rubbat västmakternas förtroende för Sovjetunionen och ruckat den balans mellan supermakterna som Stalin var intresserad av att upprätthålla.

Försöken från den italienska och den franska motståndsrörelsen under krigets slutskede att hävda sin självständighet gentemot borgerligheten motarbetades helt av de kommunistiska partiledarna Togliatti respektive Thorez. Både i Frankrike och i Italien hade partisanerna byggt upp lokala motståndskommittéer som fungerade som ett alternativ till den borgerliga staten som befann sig i upplösningstillstånd.

I Frankrike samlades befrielsekommittéerna till nationella konferenser där frågan togs upp om att utveckla kommittéerna till patriotiska församlingar som grundval för en ny statsmakt.

Men när Thorez anlände till Frankrike 1944 så ställde han parollen ”En stat, en polismakt, en arme” d.v.s. motståndskommittéerna skulle uppge sin självständighet och bidra till återupprättandet av den borgerliga statsmakten!

Till arbetarna som var på offensiven mot kapitalet hävdade partiledningen att de skulle producera istället för att strejka. Man skulle tvärtom upprätta patriotiska produktionskommittéer för att driva på produktionen. Man skulle på detta sätt stödja de allierades krigsansträngningar. *Först krig — sedan revolution!* blev parollen liksom under det spanska inbördeskriget. Precis som om kriget inte var en fortsättning på politiken. Ett återfall till den andra internationalens opportunistiska under första världskriget!

Thorez och Togliatti hänvisade till de föreliggande ”styrkeförhållandena” och avvisade alla vänsteräventyrligheter och ”hitlertrotskistiska” påfund. Styrkeförhållandena var emellertid mycket gynnsamma för revolutionära framstötter. De allierade hade aldrig haft några större möjligheter att inskrida mot en revolutionär omgestaltning.

Senare fick Thorez och Togliatti schavottera inför Kominform för en politik som Stalin själv

inspirerat. Då hade situationen ändrat sig och USA hade påbörjat sin ekonomiska krigföring under beteckningen ”Marschallhjälpen”. Den stora alliansen hade brutit samman.

Sammanfattning

Hade de nationella och demokratiska uppgifterna inordnats i en självständig revolutionär strategi hade den andra stora imperialistiska krisen kunnat vändas till arbetarklassens framgång i stora delar av Europa. Nu återupprättades den borgerliga ordningen och en moderniserad kapitalism fick fritt spelrum med hjälp av USA.

De s.k. ”folkdemokratierna” i Östeuropa blev i praktiken vasallstater till Sovjetunionen och alla tendenser till självständighet slogs ner med våld.

Befrielsekampen i Jugoslavien och Albanien fördes däremot nästan utan något som helst yttre bistånd. Liksom de kinesiska kommunisterna behöll man sin självständighet och vägrade underordna sig de allierades uppdelning av världen i intressezoner.

Efterkrigstiden, PCF och avkolonialiseringen

Algeriet

Under pågående kolonialkrig i Indokina röstade kommunistiska ministrar i Frankrike för krigskrediter.

I den fjärde republikens första ministär ingick kommunisterna under Charles de Gaulle. Thorez var vice konseljpresident och fyra ministerier stod under kommunistisk ledning.

I maj 1945 utbryter ett uppror mot den franska kolonialmakten i Algers förorter. Tiotusentals människor blev massakrerade. Men det franska kommunistpartiet (PCF) vacklade i frågan om den nationella självbestämmanderätten. Rättare sagt ville de inte alls stöda den algeriska befrielsekampen. Man stödde rätten att frigöra sig, men ”rätten att avskilja sig betyder inte att man med nödvändighet måste avskilja sig”, hävdade Thorez.

På PCFs kongress 1946 hette det:

”Det algeriska folket har samma fiender som franska folket och vill inte skiljas från Frankrike. De som kräver självständighet är medvetna eller omedvetna agenter för en annan imperialistisk makt.”

Det algeriska kommunistpartiet hade samma tvetydiga inställning som den franska moderpartiet till självständigheten. De algeriska kommunisterna förlorade sitt stöd och den Nationella Befrielsefronten tog ledningen över kampen.

Det algeriska FNL kan karaktäriseras som närmast småborgerlig nationell rörelse. Den misstro som fanns mot kommunisterna inom FNL är begriplig om man ser till PCFs ställningstaganden till den nationella frågan.

Vietnam

Efter att japanerna kastats ut ur Indokina återställdes den franska kolonialmakten. Men det stora folkliga stöd som Vietminh och Ho Chi Minh åtnjöt tvingade Frankrike att kompromissa.

1946 erkände Frankrike Republiken Vietnam som en ”fri stat” inom den Franska Unionen. I samma månad reste Ho med en delegation till Frankrike för att förhandla. I dessa förhandlingar deltog också representanter från kommunistpartiet och socialistpartiet. Men vietnameserna fick inte något stöd från denna ”vänster”. De fick förhandla ensamma med de borgerliga representanterna.

När kriget bröt ut i Indokina satt det franska kommunistpartiets representanter i regeringen ett halvår. När man röstade för krigskrediter så avstod den kommunistiska riksdagsgruppen, men

de kommunistiska ministrarna ansåg sig vara tvungna att rösta för av ”solidaritet med regeringen”!

Slutsatser

I inledningen till artikeln förde jag fram tesen att den nationella frågan haft mycket stor betydelse också i 1900-talets Europa. Den tesen finns ingen anledning att revidera efter ovanstående genomgång.

Den imperialistiska epoken har visat att dess natur är ökad utsugning, krig, annekationer och nationellt förtryck. I samband med internationella politiska kriser och krig har den nationella frågan haft stor betydelse också för kommunisternas taktik i Europa.

Jag har också visat att de som hävdar att den nationella rörelsen slutade att spela en progressiv roll efter 1870 har fel. Vi kan ju bara erinra oss de baskiska nationalisternas kamp mot Franco-diktaturen i Spanien.

Att som Lenin säga att var tid har sin speciella nationella fråga är inte det samma som att blanda sig i olika imperialistiska borgarklassers strider med varandra. Det är att ta hänsyn till de nationella problemen som ständigt uppkommer i spåren av imperialismens utveckling och inte vifta bort dem då vi preciserar en strategi för revolutionen i Europa.